Lucian Croitoru

SCRISOARE CĂTRE AUGUSTIN

Capcana intervențiilor în ordinea pieței

Cuprins

Această carte pe scurt 9

Capcana intervențiilor în ordinea pieței 31

Scrisoare către Augustin 114

Clima, inegalitatea și inflația: când știința nu spune ce credem noi că spune 381

Cum este inflația o politică în zilele noastre 405

Reducerea inflației: ceea ce îngrijorează sunt posibilitățile politice, nu cele tehnice 426

Ne pregătim de faliment? 436

Sistemul, anti-sistemul, ideologizarea tradiției și alegerile din România 445

Războiul economic al tarifelor și cauza lui profundă în secolul XXI 468

Două superstiții care complică din nou lumea 484

Piața are mai multe speranțe de la politicieni liberali decât de la economiști 487

Cum ne-am salvat 513

Principii ce ar trebui să ghideze ajustarea deficitului bugetar 517

Lăcomia, ideologia, justiția socială și reducerea deficitului bugetar 524

Reforma cheltuielilor bugetare și arta de a ocoli subiectul 532

Deficitul bugetar și un denunț necesar 538

O soluție elegantă și eficientă de a reduce deficitul bugetar 546

Două mituri despre ajustarea deficitului bugetar . . . 550

Deficitul bugetar: vom călca pe greblă? 554

O pandemie începută acum două milenii și jumătate 564

Reducerea deficitului bugetar și soluția „din toate câte puțin" 575

Bibliografie 593

Pentru Augustin și Ioana

Această carte pe scurt

Puteam să intitulez această secțiune „Prefață“, dar am ales să o intitulez „Această carte pe scurt“, influențat fiind, cumva, de unii prieteni, care mi-au spus că ei nu citesc niciodată o prefață sau că o citesc abia la sfârșit. Mi-am spus că poate și alții gândesc așa, astfel că am ales să utilizez acest titlu, cu speranța că el îi va face pe cât mai mulți să citească și această parte a cărții, poate chiar să înceapă cu ea. Acest fapt mi-a adus aminte de o idee a lui Lev Șestov referitoare la prefețe. El scrie în prefața la *Athens and Jerusalem* următoarele: „A foreword is basically always a post-word […] The foreword […] seeks only to formulate as briefly as possible what has given direction to the author's thought over the course of several years.“ A spune pe scurt ce te ghidează când scrii un text este important pentru cititor. În cazul meu, ceea ce vreau să spun pe scurt este că evenimente cum sunt crizele economice și sociale sau evoluțiile aparent greu de înțeles, cum sunt revenirea naționalismului, intensificarea extremismului, înmulțirea războaielor, sunt expresia unei contradicții puternice între modul în care evoluează societatea și tipul de politici prin care autoritățile încearcă să influențeze această evoluție. Ceea ce a dat direcție gândirii mele a fost filosofia hayekiană referitoare la evoluția selectivă a regulilor și a instituțiilor și la formarea spontană a ordinii sociale. E ca și când, prin vâltoarea acestor evenimente, am mers cu Hayek de mână.

Criza economică globală din 2008 și, ulterior, pandemia de COVID-19, apărută în martie 2020, au determinat guvernele și băncile centrale să intervină masiv în economie. Într-o măsură mult mai mare decât băncile centrale, guvernele au ales să conducă aceste intervenții în concordanță cu obiective specifice justiției distributive

(redistribuirea veniturilor pentru o mai mare egalitate) și justiției climaterice. Aceste obiective sunt atractive și obțin rapid aprobarea publicului, deoarece satisfac vocația noastră umanistă, în special chemarea noastră spre „binele comun", un concept al cărui conținut este întotdeauna imprecis; dar astfel de obiective sunt iluzorii, deoarece, într-o societate liberă, ceea ce controlează pe termen lung distribuția veniturilor și interferența noastră cu clima sunt principiile obiective care operează în economie. Cu cât o autoritate, inclusiv cea a unei majorități, încearcă mai mult, prin politici proiectate, să ne facă să ne comportăm ca și când reducerea inegalității economice și a impactului activităților umane asupra climei, sau alte asemenea activități, ar fi scopuri comune ale întregii societăți, cu atât va încălca într-un mod mai flagrant mai multe principii obiective și, de aceea, rezultatele vor fi mai slabe, nu mai bune.

Această abordare nu este nouă. Referitor la climă, am mai văzut-o, cel mai recent în anii 1970. Referitor la idolul egalității, cu un imaginar James Webb *Social-Space* Telescope bine calibrat, am putea să vedem că a început încă de acum mai bine de două milenii, cu intensificarea ei particulară din ultimii o sută douăzeci și cinci de ani. Și de data aceasta, factorul care a determinat creșterea îngrijorărilor și preocupărilor referitoare la efectele pe care intervențiile făcute prin ignorarea sistematică a principiilor obiective le au asupra *ordinii sociale* a fost amploarea lor neobișnuit de mare. Altfel, extinderea lor insidioasă și graduală a ajuns să fie considerată benignă sau chiar benefică pentru ordinea socială. Cartea pe care o prezint cititorului este parte a stăruinței mele de a contribui la discutarea efectelor intervențiilor asupra ordinii sociale și vine în succesiunea altor două astfel de lucrări, publicate în ianuarie 2021 și martie 2022. În cele două lucrări anterioare, am arătat că nici măcar o pandemie, precum cea de COVID-19, nu poate justifica abandonarea principiilor economice obiective în formularea politicilor economice și că inflația înaltă apărută în 2021 la nivel global este rodul unor idei eronate care predomină în societate și care ghidează politicile guvernamentale.[1]

---

1. Cele două lucrări la care mă refer, precum și cea de față, sunt alcătuite din eseuri ce pot fi citite independent unele de altele, dar care au în comun viziunea

Cartea de față este o colecție de eseuri pe care, cu o singură excepție[2], le-am scris în perioada mai 2022–decembrie 2025.[3] Unele dintre aceste eseuri au suferit modificări substanțiale comparativ cu variantele publicate inițial. Indiferent de tema eseurilor, lumina în care sunt scrise este cea a filosofiei hayekiene a ordinii sociale. În opinia mea, această filosofie este cea mai bună lentilă pentru „telescopul" prin care, pentru un economist, „se vede" societatea cel mai bine. Desigur, Denis O'Brien are dreptate când afirmă că „revenirea la opera lui Hayek este necesară și profitabilă".[4] Este regretabil, însă, că literatura economică convențională referitoare la societate și economie este atât ostilă, cât și, în bună măsură, ignorantă față de teoria austriacă în general și cu un accent în plus față de opera lui Hayek.

Sunt multe cauze care explică acest rezultat. Cea esențială este însă aceea că teoria austriacă în general și cu atât mai mult opera lui Hayek țin cont cât mai riguros posibil de principiile obiective care funcționează în economie. În schimb, teoria convențională s-a dispensat convenabil de unele principii, fie pentru a rămâne ușor de înțeles, fie

---

că intervențiile pe baza unor idei eronate despre economie și societate generează costuri mari, dar greu de identificat și acceptat de oameni în general și chiar de cercetătorii din științele sociale. Prima lucrare se intitulează *Politicile macroeconomice: pandemia nu este o scuză pentru părăsirea principiilor*, iar eseurile ce o alcătuiesc au fost scrise în perioada aprilie–iunie 2020. A doua lucrare are titlul *Inflația globală din 2021: prețul unor idei eronate care predomină în societate* și conține eseuri scrise în perioada ianuarie 2021–februarie 2022. Cele două lucrări au fost publicate de Banca Națională a României în Caiete de Studii nr. 53 și, respectiv, nr. 58.

2. Este vorba despre eseul intitulat *Clima, inegalitatea și inflația: când știința nu spune ce credem noi că spune*, publicat pe 23 august 2021, care a apărut și în Caiete de Studii nr. 58 și care, cu unele ajustări, a fost preluat în prezenta carte.

3. Ultimul eseu din această carte a fost publicat pe 2 iulie 2025, dar pe 2 decembrie am publicat articolul *Cinci luni mai târziu: câteva reflecții despre ajustarea bugetară*, care a fost conceput ca o extensie a articolului publicat pe 2 iulie și inclus în această carte în forma astfel extinsă.

4. Denis O'Brien, *Hayek in the History of Economic Thought*, în Roger W. Garrison și Norman Barry (ed.), *Elgar Companion to Hayekian Economics*, Edward Elgar, 2014, pp. 11–46.

pentru a se face utilă „raționalismului constructivist“[5], care spune că aproape toate instituțiile din societate sunt proiectate de om prin utilizarea rațiunii conștiente sau rațiunii pure. Oricare ar fi definițiile particulare date de diverși critici[6] acestui tip de raționalism, toate au în comun respingerea unei părți importante sau în întregime a tradiției ca formă de cunoaștere care ar putea ghida comportamentele

---

5. Termenul de „raționalism constructivist“ îi aparține lui Hayek. Fără a-l numi așa de la început, îl descrie mai întâi în cartea *The Counter-Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason*, apărută în 1952, unde îl numește „scientism“ și consideră că rădăcinile sale merg în trecut, la René Descartes, care a instituit criterii clare pentru a fi utilizate în deducerea logică a adevărului enunțurilor în științele empirice. Creșterea rolului științei moderne a făcut ca acest tip de raționalism să domine gândirea referitoare la rațiune. Hobbes, Rousseau, Hegel, Comte și alți gânditori au împrumutat în mod nelegitim acest raționalism pentru a explica natura și modul de formare a regulilor în societate. În acest fel, ei au „lipsit de validitate toate acele reguli de conduită care nu puteau fi justificate în acest mod“ (F.A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty: A New Statement of the Liberal Principles of Justice and Political Economy*, 1993, vol. 1, p. 10), deși John Locke și alți gânditori, rămași în cele din urmă în minoritate, arătau că acest din urmă tip de reguli erau parte a rațiunii (F.A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*,1988, pp. 48–49), iar natura și modul de formare a acestor reguli pot fi explicate de un raționalism pe care Hayek l-a numit „evolutiv“, iar Popper l-a numit „critic“, și care reprezintă un alt tip de gândire și rațiune. Expresia *constructivist rationalism* este utilizată pentru prima dată pe 27 aprilie 1964 într-o prelegere la Tokyo, intitulată „Kinds of Rationalism“ (pentru detalii, vezi Hayek, *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, Routledge & K. Paul, prima ediție în limba engleză, pp. 82–95). Este aici locul să recomand cititorului și analiza lui Michael Oakeshott referitoare la concepțiile lui Descartes și Francis Bacon cu privire la gândirea rațională și la tipul de raționalism pe care Oakeshott îl prezintă și îl critică și care are trăsături asemănătoare cu cel constructivist. Conform acestui raționalism criticat de Oakeshott, „the superiority of the ideology over the tradition lay in its greater precision and its alleged demonstrability“ (Michael Oakeshott, *Rationalism in Politics and Other Essays*, Methuen & Co. Ltd., 1962, pp. 1–37).

6. Printre aceștia, probabil cei mai influenți sunt Eric Voegelin, Hans-Georg Gadamer, Gilbert Ryle, Michael Oakeshott și Michael Polanyi. Voegelin utilizează termenul de „scientism“ preluându-l de la Hayek, la care adaugă o componentă religioasă (vezi E. Voegelin, *The Origins of Scientism*, Social Research nr. 4/1948, vol. 15, pp. 462–494). Hayek discută din perspectiva economico-epistemologică, iar Voegelin din cea filosofico-religioasă.

individuale. Iar teoria hayekiană pune cel mai bine în evidență rolul tradiției în geneza economiei de piață.

Acesta este motivul pentru care, în primele două eseuri, reamintesc pe scurt teoria socioeconomică a lui Hayek și discut unele dintre ideile-cheie ale sale. Nu am făcut acest lucru într-un mod didactic, ca pe o introducere în opera cuiva, ci am pornit de la ce reprezintă intervențiile guvernelor pentru a le înțelege în lumina teoriei socioeconomice a lui Hayek. Acest procedeu mi-a permis obținerea a două rezultate, dintre care unul a fost vizat în mod expres. Primul, cel intenționat, este să arăt în cel mai clar mod posibil de ce intervențiile sau politicile economice concepute din perspectivă pozitivistă sunt prea preocupate de faptele particulare. Intervențiile de după 2008 au fost concepute în viziunea teoriilor dominante și au avut ca scop ameliorarea unor efecte negative importante și prevenirea apariției lor în viitor. Totuși, judecate prin prisma teoriei hayekiene, ele nu au avut în vedere principiile generale (care au fost anterior încălcate), astfel că au rămas la statutul de politici ce au vizat, cum i-ar plăcea Ninei Façon să spună, „fapte particulare", care, din perspectiva cauzelor profunde, au fost „fapte nesemnificative".[7] De exemplu, pentru teoria dominantă, securitizarea (*securitization*) excesivă[8] apărută în perioada premergătoare crizei din 2008 a fost efectul unei „prea mari libertăți a pieței", iar mare parte din intervențiile ulterioare au vizat reducerea acestei libertăți. Dar, după cum voi arăta în această carte, nu există un criteriu obiectiv pe baza căruia să stabilim că avem libertate în exces, expresiile „libertate în exces" sau „prea multă libertate" neavând conținut. În schimb, pentru teoria hayekiană, securitizarea excesivă este o formă particulară de manifestare a încălcării unuia sau mai multor principii obiective care acționează în economie.

---

7. Nina Façon, „Studiu introductiv", în Giambattista Vico, *Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor*, studiu introductiv, traducere și indici de Nina Façon, note de Fausto Nicolini și Nina Façon, Univers, 1972.

8. Termenul din limba engleză a fost greșit utilizat în limba română de mulți autori prin substituirea lui cu cuvântul „financializare". Financializarea (*financialization*) reprezintă creșterea influenței pieților, numărului instituțiilor și instrumentelor financiare după anii 1980 în economiile occidentale. Securitizarea (*securitization*) reprezintă o tehnică financiară prin care activele nelichide sunt puse la un loc (împachetate) și transformate în hârtii de valoare (*securities*) tranzacționabile pe piețele financiare.

Nu „prea marea libertate“ a pieţelor financiare a fost cauza crizei din 2008, ci încălcarea principiilor obiective prin politici economice care, în esenţă, înseamnă o reducere a libertăţii economice. La nivelul ţărilor dezvoltate, înainte de criză, exista un număr însemnat, chiar dacă mai mic decât în prezent, de astfel de reguli proiectate ce veneau în conflict cu ordinea spontană a pieţei. De obicei, astfel de reguli duc la creşterea inflaţiei, dar, în acea perioadă, părea să fie diferit. Aceste politici s-au suprapus cu convingerea ce se răspândea în acea perioadă la nivelul băncilor centrale, şi anume, că inflaţia joasă şi stabilă este victoria ce datora foarte mult unor progrese „ştiinţifice“ în conducerea politicilor monetare, creând iluzia confortabilă că ratele dobânzilor sunt la niveluri adecvate. În fapt, însă, totalitatea intervenţiilor din acea perioadă a perturbat ordinea pieţei, ordine care este o soluţie în continuă adaptare pentru ca un număr cât mai mare de planuri individuale să se realizeze. Aceste perturbaţii au luat forma creşterii dezechilibrelor globale şi a preţurilor activelor, dar şi o aparentă stabilitate a preţurilor de consum, fără ca aceasta din urmă să indice în mod necesar lipsa inflaţiei, ci, mai degrabă, acţiunea unor factori care compensau o setare inflaţionistă a politicilor, inclusiv a celei monetare. Toate acestea au alimentat securitizarea excesivă. În acest fel, foarte multe entităţi au reuşit să amâne pe termen scurt satisfacerea unor necesităţi care, pe termen lung, sunt inevitabile. În momentul în care nu au mai putut amâna satisfacerea necesităţilor inevitabile, unii participanţi la ordinea pieţei au fost nevoiţi să-şi schimbe dramatic comportamentele, în totală contradicţie cu anticipaţiile existente, ceea ce a dus la o adaptare abruptă a percepţiilor şi a anticipaţiilor celorlalţi participanţi, astfel apărând criza, forţând ca tot mai multe dintre necesităţile ocolite să fie satisfăcute. Ulterior crizei, politicile inspirate de teoriile predominante au redus libertatea pieţelor, adică au extins numărul de principii încălcate. Aceasta înseamnă acumularea unor noi obstacole în evoluţia spontană a societăţii, obstacole care – argumentez în această carte – nu pot opri ordinea să continue să fie spontană, ci doar să îi afecteze eficienţa şi să pună bazele ca formele particulare de manifestare a viitoarei crize să fie diferite din moment ce principiile obiective se manifestă diferit în condiţii diferite.

Al doilea rezultat pe care l-am obținut, cel spontan, a apărut după ce, printr-un mecanism pe care Hayek l-a descris cu claritate[9], lecturile au produs modificări importante asupra structurii ideilor pe care eu deja le aveam în minte referitor la societate: noua structură m-a ajutat să văd unele probleme care nu-mi apăruseră înainte și m-au forțat să formulez unele răspunsuri. Aceste probleme și răspunsuri, pe care le introduc și le discut pornind de la concepte-cheie[10] și idei ale lui Hayek, mai ales în cel de-al doilea eseu, au întregit schema mea de gândire referitor la societate și la modul în care se raportează guvernele la ordinea socială. Sper că aceste perspective vor ajuta la o înțelegere mai bună a unor aspecte ale teoriei sale, cum ar fi: de ce premisa ei de bază – ignoranța față de aspecte particulare din societate – nu este o denigrare a rațiunii umane; în ce fel sunt adoptate regulile tradiției; cum ar putea să se schimbe brusc aceste reguli; de ce nu putem să ne referim la omul ghidat de tradiție ca la un om inconștient; de ce rolul elitei intelectuale nu se limitează la a îndemna la urmarea regulilor descoperite;[11] cum omul este un scop în sine, nu numai un mijloc pentru alții, sau cum omul poate îmbunătăți o ordine pe care nu o poate înțelege în totalitate.[12] Acesta a fost modul în care a fost benefică pentru mine recitirea unor articole și cărți ale lui Hayek după apariția crizei din 2008. Nu va fi puțin lucru dacă această carte a mea (sau carte a noastră, cum ar fi spus Blaise Pascal) va contribui la creșterea interesului economiștilor și politicienilor pentru opera lui Hayek, care a ajuns să fie mai mult citată din literatura secundară decât din citirea ei directă.

---

9. F.A. Hayek, *Two Types of Mind* [1975], în *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, Routledge, 1978, pp. 50–56.

10. Ordine spontană sau autogeneratoare, cunoaștere dispersată și/sau tacită, ordine senzorială, supremația abstractului, reguli generale și abstracte și ordine abstractă a acțiunilor, ca forme autentice de social, credințe morale, mintea ca aparat clasificator, consecințe neintenționate, necesități constante, critică imanentă etc.

11. Toate aceste aspecte sunt ridicate sarcastic ca probleme ale teoriei hayekiene în Murray Rothbard, *The Present State of Austrian Economics*, Working Paper from the Ludwig von Mises Institute, noiembrie 1992.

12. Pentru aceste aspecte, vezi John von Heyking, *Was Hayek a Rationalist?*, în Lee Trepanier și Eugene Callahan (ed.), *Tradition v. Rationalism: Voegelin, Oakeshott, Hayek, and Others*, Lexington Books, 2018.

Oricât ar părea de surprinzător, interesul meu pentru a pune la un loc eseurile ce alcătuiesc cartea a fost generat și de apariția și extinderea inteligenței artificiale, la care cei mai mulți se referă cu prescurtarea AI (*artificial intelligence*). Inteligența artificială ar putea determina guvernele să mărească intervențiile în economie pentru a controla atât modul în care se extinde această tehnologie, cât și efectele ei. Sunt destul de sigur că aceste intervenții vor fi conduse din aceeași perspectivă ca și cea utilizată pentru a răspunde crizei din 2008 și pandemiei de COVID-19, adică adâncind și mai mult conflictul cu principiile obiective care operează în economie. Toate crizele trec până la urmă și, uitându-ne înapoi, am putea deveni încrezători că nu modul în care am depășit problemele contează, ci faptul că am reușit. Dar acest mod de a gândi neglijează principiile ce acționează în societate și ar lipsi de consistență orice politici ar putea fi proiectate pentru a face față presiunilor publice pentru rezolvări provizorii, soluționări de moment sau reparații rapide care nu rezistă, ceea ce, în final, va slăbi disciplina individuală în toate domeniile.

Această perspectivă a mea nu este expresia unui defetism. Dimpotrivă, ea reflectă optimism; poate că, de data aceasta, se vor vedea mai bine suferințele pe care le determină politicile proiectate să ocolească necesitățile inevitabile cărora le dau naștere principiile obiective. Ca o consecință neintenționată, intervențiile împotriva AI ar putea genera deschiderea spre acea iluminare de care avem nevoie pentru a înțelege că ceea ce ni se pare în prezent că reprezintă schimbări dezamăgitoare și surprinzătoare în societate, cum ar fi, de exemplu, extinderea extremismului, sunt, în fapt, consecințe ale acestui tip de politici. Speranța mea vine din faptul că, spre deosebire de perioadele bune, care ne creează impresia că încălcarea principiilor obiective are costuri mici și temporare, perioadele de schimbări dramatice (crize adânci, pandemii, apariția inteligenței artificiale etc.) pot demonstra mai clar faptul că încălcarea principiilor obiective duce la acumularea de „datorii“ a căror „plată“ nu o putem evita sau, altfel spus, la obligații pe care, mai devreme sau mai târziu, trebuie să le îndeplinim.

Pentru a ilustra ceea ce am spus, luați exemplul unor fonduri europene. În prezent, oricine ar fi privit cu suspiciune de către cea mai mare parte a publicului dacă ar spune că programele concepute la nivelul UE pentru a întări economiile din interiorul ei, cum sunt

programele naționale de reziliență și redresare, sunt, de fapt, programe de extindere a intervenției guvernelor în ordinea pieței. Probabil că, insuficient nuanțată, o astfel de afirmație nu ar fi în totalitate corectă. Totuși, acolo unde au intervenit în afara ariilor legitime ale guvernelor, aceste programe probabil că au produs mai multe efecte nesatisfăcătoare (care vor putea fi identificate abia mai târziu) decât efecte benefice. S-ar putea ca, în viitor, să constatăm că antreprenoriatul și concurența, domenii unde multe țări ale Uniunii sunt în urma competitorilor lor, au fost afectate negativ de unele componente ale acestor programe. Aceasta va genera atât costuri, cât și obligația de a revizui abordarea față de antreprenoriat și competiție.

Fiecare eseu a fost conceput pentru a putea fi citit independent de celelalte. Totodată, fiecare eseu are caracteristici care îl conectează cu celelalte. Elementul comun îl constituie faptul că au fost scrise având în minte ideea de a înțelege efectele pe care le au intervențiile guvernamentale asupra celor două componente ale ordinii sociale, și anume, *ordinea spontană a pieței* (adică ordinea generată de acțiunile noastre ghidate de reguli generale și abstracte descoperite de-a lungul evoluției noastre culturale) și *ordinea proiectată* (adică acea ordine spontană determinată de acțiuni individuale constrânse de reguli proiectate pentru a favoriza grupuri, adică de reguli cu scop).[13] Cititorul va observa

13. Aici, sunt interesat ca cititorul să înțeleagă de la început că în Marea Societate nu poate exista ordine proiectată în adevăratul sens al cuvântului, după cum nici ordinea spontană pe care o determină regulile proiectate cu scopul de a atinge unele obiective pentru întreaga societate nu este cu adevărat „socială". Cel puțin două afirmații ale lui Hayek, pe care le voi explica în detaliu în interiorul cărții, indică această concluzie: „All that is truly social is of necessity general and abstract in a Great Society." („Tot ce este cu adevărat social este în mod necesar general și abstract într-o Mare Societate.") Și „represents" (reprezintă) „[…] individual action" (acțiuni individuale) care produc „unintended consequences", iar ținând cont că „unintended" („neintenționat") este „all that we call culture" („tot ceea ce numim cultură"), atunci putem deduce că tot ce este cu adevărat social sunt relațiile abstracte, cu conținutul lor particular mereu în schimbare, care apar atunci când acțiunile noastre sunt ghidate de reguli generale și abstracte pe care le-am achiziționat prin evoluție culturală. Citatele sunt din F.A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty*…, Routledge, 1993, vol. 2, p. 11, și, respectiv, vol. 1, p. 33.

că, în unele dintre eseuri și chiar în această introducere, am repetat, în noi contexte, unele idei sau chiar citate. Am admis repetările respective pentru a face posibil ca fiecare eseu să rămână de sine stătător concomitent cu a se constitui parte a acestei cărți. Astfel, cititorul are libertatea să aleagă ordinea în care citește eseurile.

În primul eseu, prezint unele mecanisme prin care intervențiile în ordinea pieței reduc eficiența acesteia. Având clarificată ideea că intervențiile nu pot face altceva decât să reducă eficiența ordinii spontane a pieței, în eseul următor arăt ceva foarte contraintuitiv, dar care este, odată înțeles, extrem de firesc și important, și anume, că *în ordinea socială occidentală predomină ordinea spontană a pieței.* Mai precis, arăt că *ordinea spontană a pieței este mereu preponderentă într-un mod covârșitor în raport cu ordinea proiectată,* indiferent de cât de mult ar interveni guvernele cu scopul de a extinde ordinea proiectată. Acest lucru se întâmplă în perioadele în care există *condiții normale*, definite prin aceea că nu există forțe politice care să aibă concomitent scopul și puterea de a suprima ordinea spontană; acest lucru se întâmplă în cea mai mare parte a timpului. În aceste condiții normale, prin reglementările pe care le adoptă, guvernele nu reușesc să extindă partea proiectată a ordinii sociale, ci doar să reducă eficiența întregii ordini sociale spontane, care este covârșitor preponderent ordine spontană. Acest tip de cultură, în care au apărut factori ce s-au combinat pentru a da naștere și a menține o „condiție a libertății“ (expresia îi aparține lui Hayek) astfel încât comportamentele individuale să ajungă să fie ghidate preponderent de regulile descoperite, și nu de regulile cu scop create pentru grupuri, este, în viziunea mea, trăsătura grație căreia, spre deosebire de alte civilizații, civilizația occidentală este singura care, confruntată cu șocuri dramatice, nu s-a prăbușit, ci a reușit să se mențină pe un platou, după care și-a continuat creșterea.

Teoria hayekiană ne arată că ceea ce ne face să aparținem ordinii spontane a pieței, singura cu adevărat socială – care, în viziunea mea, este mereu covârșitor preponderentă –, sunt regulile generale și abstracte și credințele noastre morale. Mai precis, menținerea relațiilor abstracte ce definesc această ordine sau societate deschisă înseamnă că fiecare om respectă acele reguli, iar ordinea astfel creată le permite celorlalți să îi aprecieze calitățile, talentele și munca și să îl răsplătească în funcție de beneficiile pe care le creează pentru ei, și nu

pentru ceea ce individul ar putea crede că sunt meritele și eforturile lui personale. Dar menținerea unei astfel de ordini nu este garantată. Regulile pe care le proiectăm pentru a atinge anumite scopuri, pe care, de obicei, le justificăm ca fiind „sociale", creează o realitate ce există cumva în afara acestei ordini cu adevărat sociale; ele definesc mulțimi mai mari sau mai mici care dizolvă individul. Deși niciun individ nu poate evita să se privească pe sine ca persoană care acționează direct pentru a-și atinge scopuri personale, agenția care proiectează reguli îl vede ca pe un „sindicalist", „lucrător al unei industrii în declin/ascensiune", „membru al unui grup defavorizat", „ONG-ist", „corporatist", „pensionar", „asistat social" etc. Hayek spune că fiecare dintre noi poate conta în societate ca individ, și nu ca membru al unui grup, doar într-o societate deschisă și că acest rezultat poate fi menținut „doar dacă noi acceptăm o astfel de ordine universală ca scop".

În acest eseu, obiectivul meu este să arăt care sunt factorii care, în condiții normale, determină ca ordinea spontană a pieței sau, altfel spus, societatea deschisă să fie în mod permanent covârșitor preponderentă în raport cu ordinea indusă de reguli cu scop (ordinea proiectată). Între acești factori, se află și acela că, în condiții normale, virtual, toți oamenii (care acționează direct pentru atingerea scopurilor individuale, inclusiv cei ce fac parte din grupuri de genul celor amintite) susțin ordinea spontană a pieței. Acesta este un fapt care diminuează masiv șansele ca societatea să treacă de la condiții normale la unele excepționale și în care ar apărea pe cale democratică scopul și puterea de a suspenda ordinea spontană a pieței. Acest fapt înseamnă că, în ceea ce am numit a fi „condiții normale", societatea reușește să rămână în mod sistematic atât rațională, cât și justă. Aceste două caracteristici, esențiale pentru perpetuarea ordinii, sunt recunoscute de *oamenii care acționează* pentru atingerea scopurilor personale, adică de virtual *toți* oamenii din societate, *chiar dacă vor exista întotdeauna mulți, dar niciodată toți,* care, atunci când *meditează* la ordinea socială, dar numai atunci, nu vor fi de acord.

Cu alte cuvinte, încercările de a utiliza rațiunea conștientă pentru a proiecta (reguli ce ar duce la) o societate mai rațională și mai justă, adică de a inversa procesul prin care societatea se perpetuează și progresează, nu au sorți de izbândă, iar societatea este permanent covârșitor preponderent ordine spontană a pieței. Las cititorului să

descopere în carte de ce ordinea spontană a pieței este acceptată *de facto* ca scop de cei care acționează pentru atingerea scopurilor individuale, adică de toți oamenii, și de ce, numai atunci când meditează la ordinea socială, doar o parte a oamenilor ar putea să considere că ordinea spontană a pieței nu este justă și rațională.

Dacă nu mă înșel, ideea că, în condiții normale, intervențiile în economie pot diminua eficiența economică, dar nu pot reduce ponderea covârșitoare a ordinii spontane în ordinea socială, nu a fost formulată până acum sau, în orice caz, nu a fost formulată cu claritatea necesară pentru a deduce două consecințe pentru democrațiile liberale. Prima este aceea că, în *condiții normale*, într-o țară occidentală, libertatea economică va fi mereu la un nivel suficient de înalt în așa fel încât și libertatea politică să poată fi menținută la un nivel relativ înalt. Cu alte cuvinte, în condiții normale, oamenii, în general, și, cu siguranță, votanții în majoritatea lor, doresc în continuare să trăiască într-o democrație liberală, însă ar putea să nu observe apariția unor schimbări care, așa cum sper să fi arătat cu claritate în această carte, ar putea duce la a doua consecință.

Cea de-a doua consecință este aceea că ordinea proiectată, deși mereu neînsemnată ca pondere în ordinea socială, poate juca rolul buturugii mici din proverbul „buturuga mică răstoarnă carul mare". Măsurile concepute pentru a modela societatea, adică pentru a extinde ordinea proiectată/inventată, pot părea foarte coerente și legitime în raport cu dorința unor ingineri sociali (oameni care meditează în mod raționalist-constructivist și proiectează schimbări sociale) de a elimina sau atenua unele aspecte nesatisfăcătoare inerente ordinii spontane. Cu toate acestea, măsurile inventate în acest scop, neghidate de principiile obiective ce acționează în societate, pot fi atât de mult *incoerente și corupte* în raport cu aceste principii, adică pot fi lipsite atât de mult de proporție și de măsură chiar și atunci când par decente, încât să adâncească tot mai mult aspectele nesatisfăcătoare pe care încearcă în zadar să le elimine. În aceste condiții, apare o spirală pe măsură ce rezultatele tot mai nesatisfăcătoare determină proiectarea de reguli tot mai incoerente și mai corupte, făcând rezultatele tot mai nesatisfăcătoare și tot așa.

Această spirală nu are capacitatea de a reduce ponderea covârșitor preponderentă a ordinii spontane a pieței în ordinea socială, dar este totuși posibil ca ea să ducă la apariția ideii nefaste că însăși ordinea

spontană a pieței este incoerentă și coruptă prin însăși natura ei și că, din acest motiv, nu rafinarea regulilor proiectate, ci suspendarea ordinii spontane ar putea fi necesară.

Cu alte cuvinte, chiar dacă scopul și puterea de a suprima ordinea spontană nu coexistă (adică avem condiții normale), ordinea proiectată nu numai că reduce eficiența de ansamblu a ordinii, ci, dacă este suficient de incoerentă, coruptă și *suficient de mult exercitată cu scopul de a atinge obiective iluzorii*, atunci poate face ca, de la normale, condițiile din societate să devină *extreme*. În acest proces de transformare, o propagandă adecvată poate schimba dorința unei majorități votante de a trăi într-o democrație liberală, ceea ce ar face posibil ca, pe cale democratică, *scopul* și *puterea* de a suprima ordinea spontană să apară la un moment dat împreună, putând duce la o dictatură.

În strânsă legătură cu această dinamică, un paradox aparent pe care cititorul îl va observa citind această carte este acela că, deși, în condiții normale, ordinea spontană a pieței este mereu covârșitor preponderentă, aceasta nu înseamnă că ideologiile de stânga care i se opun (socialismul, comunismul, social-democrația, progresismul și ecologismul etc.) nu pot fi, separate sau împreună, pe perioade lungi, covârșitor preponderente comparativ cu singura ideologie compatibilă cu ordinea spontană, și anume, cu ideologia liberalismului clasic. Acest lucru se întâmplă pentru că, deși este mereu preponderentă și coerentă și îi răsplătește pe cei ce produc valoare, ordinea spontană a Occidentului are inamici foarte puternici, care îi atacă mereu esența.

Iar esența acestei ordini sociale constă în aceea că apare și se perpetuează prin *acțiunile libere* ale fiecăruia, ghidate de nenumăratele reguli pe care le-am achiziționat în procesul nostru de evoluție culturală selectivă, reguli învățate/descoperite și rafinate permanent din confruntarea noastră cu necesitățile obiective pe care nu le putem ocoli și care constituie *rațiunea* noastră și a ordinii. Aceasta este o tradiție și o rațiune profund liberală și este în fibra liberalismului clasic.

Prin liberalism clasic, înțeleg o teorie politică cel puțin la fel de veche ca modernitatea, ale cărei rădăcini se află în stoicism, în creștinism și în dreptul roman, și care preia toate principiile obiective despre care știm că acționează în economie și societate, precum și orice credințe morale sau valori care dau naștere unor necesități pe care nu le putem ocoli decât temporar, ceea ce o face să aibă permanent

conștiința obiectivității și adevărului ei;[14] și care are ca scop protejarea tradiției de reguli abstracte și credințe morale, tradiție născută din și înnoită în confruntarea neîncetată cu aceste necesități și care, deși imperfectă, este singura capabilă să ne ghideze comportamentele individuale libere, astfel încât fiecare *„să conteze în societate în mod individual, și nu numai ca membru al unui grup"*[15] și, ca atare, cu toții, să prosperăm.[16]

---

14. Horia-Roman Patapievici vorbește despre „conștiința *adevărului* unei doctrine liberale" (*s.a.*) Vezi Horia-Roman Patapievici, „Liberalismul este civilizația politică a omului modern", în *Despre viață, destin & nostalgie*, Humanitas, 2022, p. 167.

15. F.A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty…*, Routledge, 1993, vol. 2, p. 27 (*s.m.*)

16. Nu este scopul meu aici să compar diversele interpretări sau definiții ale liberalismului. Există sinteze foarte bune pe acest subiect. Una dintre acestea, intitulată *Liberalism*, este prezentată în Stanford Encyclopedia of Philosophy. O atentă examinare este oferită, de asemenea, în Ronald Hamowy (ed.), *The Encyclopedia of Libertarianism*, SAGE Publications. Marii autori liberali clasici, chiar dacă nu tot ce au scris sunt contribuții la doctrina liberală, sunt John Locke, David Hume, Bernard Mandeville, Adam Smith, Adam Ferguson, Anne-Robert-Jacques Turgot, Benjamin Constant, Alexis de Tocqueville, lordul Acton, Carl Menger, Frédéric Bastiat, Edmund Burke, Montesquieu, Wilhelm von Humboldt, José Ortega y Gasset, Ludwig von Mises, Friedrich A. Hayek, Wilhelm Röpke, Milton Friedman etc. Dintre autorii români care au scris cel mai devreme despre liberalism, mă gândesc la Nicolae Suțu (primul economist român), Alexandru D. Moruzi, Ion Ghica, Ion Strat și, în special, Eugen Lovinescu. Gabriel Mursa dedică fiecăruia dintre primii patru câte un capitol în lucrarea sa *Liberalismul și dușmanii săi în România modernă (1800–1947)*, în curs de apariție, și arată că unii economiști ca Ștefan Zeletin, Mihail Manoilescu sau Vintilă Brătianu au fost considerați teoreticieni ai neo-liberalismului mai degrabă din neînțelegerea corectă a conceptului de „neo-liberalism" și din prezența cuvântului „neo-liberalism" în titlul unor opere ale acestora, ei fiind, de fapt, ghidați de ideologii ale intervenției statului în economie. Între autorii români din perioada foarte recentă care au scris despre liberalismul clasic sau care au făcut o imensă muncă de diseminare a operelor unor mari autori liberali, care și-au asumat manifest, constant și fără echivoc această filosofie, mă gândesc în primul rând la Horia-Roman Patapievici și la Gabriel Mursa. De asemenea, mă gândesc la Cristian Preda, Aurelian Crăiuțu, Valeriu Stoica, Dragoș-Paul Aligică, Adrian-Paul Iliescu și alți autori remarcabili care, fără discuție, prin unele dintre scrierile sau traducerile lor, au făcut servicii liberalismului clasic.

În consecință, în această carte, când mă refer la un liberal, mă refer la orice om care nu numai că înțelege că libertatea individuală reprezintă o valoare a acestei tradiții care ne permite să contăm în societate în mod individual, ci și că utilizarea puterii și autorității pentru a modifica această tradiție în orice conținut specific al ei este un atac împotriva libertății. Cu alte cuvinte, un liberal este un om care înțelege că libertatea individuală definită de această tradiție este reflectarea unor principii și a unor necesități care derivă din ele. El înțelege că încălcarea oricărui astfel de principiu prin exercitarea puterii și autorității ne reduce libertatea necesară pentru a obține mijloacele de care avem nevoie pentru atingerea unor scopuri ultime care, în această tradiție, nu sunt niciodată tranzacționabile și, de aceea, nu sunt niciodată economice (viața, credința în Dumnezeu, iubirea etc.)

Dacă suntem de acord cu Karl Popper că și ideile generoase pot avea consecințe catastrofale sau cu Hayek că în Societatea Deschisă/Marea Societate/ordinea spontană nu putem impune scopuri, oricât de nobile ar părea, atunci trebuie să fim conștienți că *tradiția este în primul rând înțelepciunea societății* (și, prin modul în care acesta se definește, a liberalismului clasic), care ne informează care dintre soluțiile inspirate chiar de idei generoase despre libertate pot fi dezastruoase pentru societate. Ea face diferența dintre revoluție și progres în societate.

Această rațiune/înțelepciune, derivând din necesitățile pe care nu le putem ocoli, vine în profundă contradicție cu ideologiile ce nu recunosc principiile obiective din societate și economie. În eseul al treilea, arăt că acțiunea liberă și rațiunea se află astăzi sub atacul unor intelectuali cu ideologii de stânga, în special cea progresistă și ecologistă. În măsura în care din partea intelectualilor nu putem bănui o lipsă de înțelegere a conceptelor, atunci, și în prezent, la fel ca în trecut, atacul la libertate și la rațiune constituie, cum ar spune Popper, un (nou) „act de trădare“ al intelectualilor față de aceste valori, cu implicații enorme asupra *toleranței* în societate.[17]

---

17. Singura analiză a ideologiilor și oamenilor care aderă la ele în țara noastră referitoare la perioada de după căderea comunismului în România și până în 2025, când am încheiat redactarea acestei cărți, este prezentată de Cristian Preda

Acest atac produce o profundă disonanță cognitivă, adică o profundă suferință, pentru cei mai mulți oameni: pe de o parte, virtual toți oamenii se comportă (acționează) informați de regulile abstracte ce definesc rațiunea și ordinea pieței, iar pe de altă parte, cei mai mulți își doresc modelarea societății prin reforme (noi reguli) elaborate în lumina ideologiilor de stânga, cu intenția de a obține o formă de societate care, iluzoriu, ar permite atingerea unui *scop comun* sau unui set de *scopuri comune* inevitabil ierarhizate arbitrar, irealizabile în ordinea spontană. Cei mai mulți oameni nu înțeleg că aceste „reforme" le reduc libertatea de a-și alege mijloacele cu care pot realiza *scopurile individuale*, forțându-i să intre, fără să fie conștienți de acest fapt, sub tirania pe care o generează scopurile comune pentru întreaga societate și regulile inventate în numele atingerii lor.

Concepția progresistă conform căreia aceste „reforme" sociale vor face societatea să progreseze doar pentru că sunt bazate pe progresul științei și tehnologiei sună bine, dar este profund eronată. Ceea ce numim uzual „progres tehnic și tehnologic" nu poate, singur, să arate ce reguli noi din societate reprezintă un progres. Hayek a fost foarte clar și convingător când a spus că progresul societății se bazează pe întreaga tradiție de reguli descoperite și credințe morale (pe scurt, pe tradiție), ceea ce înseamnă că regulile noi ce par să aibă sprijin în noile descoperiri științifice sau tehnologice, dar sunt incompatibile cu tradiția liberală și cu rațiunea ordinii spontane, nu pot duce la o societate mai bună. Această neputință apare pentru că, dacă noile reguli pe care vrem să le adoptăm sunt incompatibile cu tradiția, ele sunt, de fapt, în contradicție cu înseși necesitățile inevitabile cărora a trebuit să învățăm, de-a lungul existenței noastre, să le răspundem eficient, necesități care, cu alte cuvinte, ne-au forțat să achiziționăm tradiția, adică acele reguli abstracte pe care trebuie să le urmăm pentru a ne adapta eficient la realitate.

În măsura în care această disonanță cognitivă la care m-am referit mai sus este conștientizată, ea produce *disconfort individual*, pentru

---

în cartea *Ideologii și ideologi în România contemporană*, Humanitas, 2025. Există și lucrări care, de asemenea, se referă la ideologii și la adepții lor în România, dar fie acoperă perioade mai scurte, fie doar anumite ideologii și adepții lor. Vezi, de exemplu, Constantin Ionete, *Clasa politică postdecembristă*, Expert, 2003, și Cristian Pătrășconiu, *Noua școală de gândire a dreptei*, Humanitas, 2011.

că acțiunile conduse cu necesitate de fiecare pe baza regulilor de piață intră în contradicție cu credințele modelate de ideologia de stânga despre cum ar trebui să arate societatea. Astfel, ideologiile de stânga introduc această disonanță și creează *tensiuni și neliniște* în societate. Deoarece ordinea pieței este singurul mecanism prin care omul poate utiliza cât mai multă cunoaștere în societate pentru a progresa și prospera, făcând ordinea pieței indispensabilă, disonanța cognitivă se poate rezolva doar prin apariția condițiilor în care *spiritul liberal clasic*[18] să revină în societate, făcând posibilă adoptarea ideologiei liberale clasice, adică a ideologiei care ține cont de principiile obiective. Există mulți factori care pot contribui la această revenire, dar probabil că, așa cum s-a întâmplat și în trecut, extinderea unor dogme și a forței lor de a îngrădi libertăți vor fi printre cei mai puternici. În mod ironic, chiar extinderea excesivă a superstițiilor sociale, de exemplu, a celei numită „justiție distributivă", ar putea juca acest rol determinant.

Celelalte eseuri sunt dedicate discutării unor evoluții ce au loc la nivel global sau unora ce sunt specifice societății românești, dar care constituie pericole pentru libertate, rațiune și toleranță. Toate aceste eseuri se referă, prin perspectiva raționalității pe care o reprezintă ordinea spontană, la una dintre următoarele trei teme majore:

a) *schimbarea ordinii mondiale, în special prin trecerea la ceea ce se numește generic „războiul tarifelor"*. Prezint în ce constau cauzele profunde ale acestui război, cauze care, poate spre surprinderea multor cititori, au fost aceleași în esență, indiferent dacă s-au manifestat în secolele XIII–XIV sau în secolul XX și până în prezent, în secolul XXI. Având aceeași cauză profundă, ce ține de o anumită ideologie, războaiele tarifare au doar forme diferite de manifestare. În acest proces, personajele politice joacă un rol care, pentru public, poate părea ales în mod întâmplător, din capriciu sau din orgoliu, dar aceste cauze sunt minore. Ele nu s-ar fi putut manifesta dacă acele cauze profunde pe care le prezint în această carte nu ar fi acționat

18. Aici, ca și în alte eseuri din carte, ideea implicită este că *spiritul* liberal este cel din care derivă o teorie politică liberală sau o ideologie liberală, și nu invers. Această direcție cauzală este importantă și este subliniată explicit de liberali ca Friedrich A. Hayek, Wilhelm Röpke sau Horia-Roman Patapievici.

îndelung pentru a face posibile, sau chiar inevitabile, diverse acțiuni pentru o schimbare a ordinii economice guvernată de cauzele profunde la care mă refer;

b) *extinderea în lume a ceea ce numim generic „extremism" și, în particular, a ceea ce numim, în România, „suveranism" și surprizele apărute la alegerile din noiembrie–decembrie 2024.* Arăt că o serie de reguli proiectate de-a lungul timpului au fost atât de mult incoerente și corupte, încât au generat spirala la care m-am referit mai sus, facilitând apariția de formațiuni politice ce și-au propus suspendarea ordinii spontane și a unor libertăți pe care aceasta se bazează. Arăt, de asemenea, de ce s-a ajuns ca unele valori care, cândva, păreau firești și reprezentau centrul politic să fie privite ca valori ce reprezintă extrema dreaptă și arăt care este singura soluție ca societatea să evite un drum care ar putea duce la forme de totalitarism pe care le-am trăit în trecut. Cititorii acestei cărți pot înțelege cum am reușit la alegerile din mai 2025 să salvăm ordinea spontană, cât și modul în care ar trebui să procedăm pentru a introduce o disciplină durabilă în finanțele publice și pentru a elimina regulile ce creează privilegii pentru diverse grupuri, astfel încât la alegerile parlamentare din 2028, numărul votanților ce ar dori suspendarea ordinii spontane a pieței în România să scadă la un nivel care să nu mai reprezinte un pericol. În fine, într-o serie de eseuri din carte, am arătat că *predominanța ideologiei de stânga printre votanți și politicieni și o separație* de facto *precară a puterilor în stat, la care chiar această ideologie contribuie, determină recurența deficitelor bugetare excesive*. Aceeași cauză explică și de ce măsurile de reducere a deficitelor bugetare au rămas întotdeauna incoerente și corupte în raport cu principiile obiective ce acționează în societate, garantând revenirea la deficite bugetare excesive și alimentând spirala care poate duce la ideea de confiscare a ordinii spontane;

c) *șansele ca în societatea occidentală liberalismul economic să recâștige o mai mare acceptare în opinia publică și în rândul elitelor.* În legătură cu acest din urmă aspect, am dedicat un întreg eseu, pentru a arăta că există șanse mult mai mari ca revenirea la politici economice predominant liberale, la liberalism economic, să fie sprijinită mai mult de politicienii liberali decât de economiștii cu o filosofie politică liberală și/sau cu atât mai puțin de intelectuali din alte științe

sociale care au o filosofie politică liberală. În două eseuri referitoare la inflație, arăt că, atât timp cât emisiunea de bani rămâne un monopol al statului, dat în administrare băncii centrale, *revenirea la politici de revigorare a libertății economice reprezintă condiția esențială pentru ca politicile fiscale să poată stabiliza anticipațiile fiscale și, astfel, la rândul ei, politica monetară să poată stabiliza inflația la niveluri joase*.

Chiar dacă această reformă profundă, ce ar consta în renunțarea la obiectivul justiției distributive și trecerea la liberalism economic, reformă pe care aș numi-o *glorioasă*, nu poate fi inițiată decât de politicienii liberali pe fundalul reapariției unui spirit liberal în societate, aceasta nu înseamnă să renunțăm la efortul de a-i convinge chiar și pe economiști și alți cercetători cu filosofii politice liberale de necesitatea de a sprijini, prin lucrările lor, liberalismul economic. Din acest motiv, deși cartea de față este dedicată în special politicienilor liberali, ea este, de asemenea, o încercare de a transmite mesaje care să redea economiștilor și altor cercetători ai științelor sociale cu filosofii liberale curajul pe care l-au avut cândva. Acest mesaj a devenit necesar deoarece, din păcate, cei mai mulți dintre ei lucrează în universități care au ajuns să fie dominate de ideologia progresistă, care afectează metodele de cercetare și, astfel, recomandările cercetărilor.

Această carte își va fi atins obiectivul dacă cititorii vor înțelege că, atunci când se substituie pieței prin intervenții, guvernele nu fac altceva decât să reducă eficiența în societate, fără a schimba caracterul de piață al ordinii. Odată înțeles acest fapt, este rațional ca orice guvern să încerce să acționeze în linie cu principiile ce operează în mod obiectiv în această ordine, pentru ca ea să-și atingă potențialul de eficiență, iar politicile să nu mai fie incoerente și corupte în raport cu principiile obiective, riscând să dea naștere forțelor ce ar dori suspendarea ordinii spontane.

Este nevoie ca acest mesaj să fie emis de cât mai multe surse și să ajungă din nou la public în general, pentru ca, odată acceptat pe scară largă, el *să genereze acel spirit liberal clasic ce a făcut posibilă creșterea prosperității Occidentului*. Până la apariția liberalismului, producția Occidentului și a întregii lumi a descris o dreaptă paralelă cu și foarte aproape de axa X. Apariția acelui spirit liberal clasic, care a permis trecerea de la o economie centrată pe creșterea avuției unui rege și a celor ce-l înconjurau la o economie liberă ce permite creșterea prosperității

tuturor, spirit pe care ar trebui să fim capabili să-l recăpătăm, a făcut ca producția Occidentului să poată fi descrisă, în mod stilizat, la scară istorică, cu prima bisectoare. Din păcate, în ultimele decenii, s-a mers prea departe, iar locul „regelui" a fost luat de regina intitulată „justiție distributivă"; dar „regele" și „regina" au în comun faptul că, pentru ei sau în numele lor, diverse agenții colectează impozite tot mai mari, reducând eficiența celor ce le plătesc, pentru a asigura rezultate particulare pentru tot mai multe grupuri particulare, ceea ce este imposibil într-o economie în care domină spiritul liberal clasic.

În ceea ce ne privește pe noi, economiștii, ca și pe cercetătorii din alte științe sociale, este necesar să înțelegem mai bine că cercetarea poate contribui la progresul social doar dacă este dedicată înțelegerii acelei părți imense a ordinii sociale care este ordinea spontană. Cercetarea economică are sens numai pentru că ordinea are caracter spontan. Aspectele nesatisfăcătoare din această ordine sunt mult mai ușor de identificat și soluționat dacă nu tulburăm ordinea cu intervenții ce sunt în contradicție cu principiile obiective. Din păcate, cercetarea economică contribuie ea însăși la alterarea acestei ordini, prin recomandări formulate de pe pozițiile pozitivist-metodologice, ordine pe care se străduiește apoi să o înțeleagă. Ordinea spontană nu poate avea un scop, dar cercetarea economică pare să fie insuficient interesată de faptul că partea covârșitoare a ordinii sociale a Occidentului are această trăsătură importantă. Cercetarea economică țintește mai degrabă să arate cum ar trebui să fie ordinea socială din perspectiva unui criteriu decât să o înțeleagă ca fiind preponderent ordine spontană care nu se supune vreunui obiectiv, indiferent cât de nobil ar părea acela. Avem nevoie să schimbăm această orientare atunci când cercetăm societatea în ansamblu.

Aș dori să îmi exprim recunoștința față de câțiva oameni deosebiți care au avut amabilitatea de a citi unele dintre, dacă nu chiar toate eseurile ce compun această carte pe măsură ce le-am redactat. Prin observațiile și perspectivele lor valoroase, fiecare dintre ei a adus o lumină distinctă asupra gândirii mele, iar sprijinul lor a fost esențial în conturarea acestei lucrări și în a-mi întări încrederea de a o publica. În mod special, mă gândesc cu apreciere la Ioana Muntean, mama fiului nostru Augustin, care mi-a oferit multe sfaturi bune și m-a ajutat să găsesc timpul necesar pentru scrierea eseurilor. De asemenea, doresc

să menționez cu respect discuțiile mele cu unii economiști, filosofi și jurnaliști respectați, precum Mugur Isărescu, Virgil Jorj Stoenescu, Horia-Roman Patapievici, Gabriel Mursa, VasileIșan (care a analizat critic versiunea trimisă editurii), Ramona Jurubiță, Mihai Copaciu, Geo Hurduzeu (care, de asemenea, a analizat critic versiunea trimisă editurii), Cristian Popa, Cezar Boțel, Răzvan George Radu, Silviu Chițu, Cristian Pantazi și Cristian Grosu. După ce a citit o variantă de început a primului capitol, Dragoș-Paul Aligică mi-a transmis primul că studiul respectiv ar trebui să fie extins la dimensiunea unei cărți, să fie acompaniat de alte eseuri scrise din aceeași perspectivă teoretică și publicat sub forma unei cărți. De asemenea, doresc să le mulțumesc lui Iren Arsene și Grigore Arsene pentru includerea acestei cărți în valoroasa colecție de cărți publicate de Curtea Veche Publishing. Nu în ultimul rând, vreau să-i mulțumesc scriitorului și antropologului Cristian Robu-Corcan, redactorul acestei cărți, pentru exigența, meticulozitatea, rigurozitatea, atenția și empatia de care a dat dovadă. Niciunul dintre ei nu este responsabil pentru eventualele erori sau, în mod particular, pentru vreuna dintre afirmațiile sau ideile prezentate în această carte.

Nu în ultimul rând, este important să-i menționez pe inamicii ordinii spontane a pieței, cărora, de asemenea, le sunt, într-un anumit fel, dator. Un important stimul pentru scrierea eseurilor mi-a apărut după ce am fost surprins să observ că, după criza din 2008, chiar și unii economiști sau intelectuali din științele sociale ce împărtășesc filosofii politice liberale s-au grăbit să identifice cauza de fond a crizei nu în politicile constructiviste, ci în „prea marea libertate a pieților". Ei s-au alăturat cumva celor care, fiind dintotdeauna adversari ai liberalismului, după criză, s-au simțit și mai mult îndreptățiți, fără să aibă vreo bază reală, să susțină sau să propună cu entuziasm ori să aplaude, în numele unor superstiții sociale precum justiția distributivă și justiția climaterică, o serie de politici care nu pot avea ca rezultat decât efectele negative pe care deja le-am menționat; acele politici au fost atât de agresiv în contradicție cu principiile obiective, încât efectele lor nedorite au apărut mai repede decât ne-am fi așteptat.

Autorul
17 august 2025

A spune pe scurt ce te ghidează când scrii un text este important pentru cititor. În cazul meu, ceea ce vreau să spun pe scurt este că evenimente cum sunt crizele economice și sociale sau evoluțiile aparent greu de înțeles, cum sunt revenirea naționalismului, intensificarea extremismului, înmulțirea războaielor, sunt expresia unei contradicții puternice între modul în care evoluează societatea și tipul de politici prin care autoritățile încearcă să influențeze această evoluție. Ceea ce a dat direcție gândirii mele a fost filosofia hayekiană referitoare la evoluția selectivă a regulilor și a instituțiilor și la formarea spontană a ordinii sociale. E ca și când, prin vâltoarea acestor evenimente, am mers cu Hayek de mână.

curtea veche publishing

curteaveche.ro
ISBN 978-606-44-2261-3
9 786064 422613